

הרב פנחס חיים גרינוואלד
ראש כולל אוהל יוסף פאפא מאנסי

בענין פתיחת מים חמין ביו"ט

לסמוך. ובאמת יש בענין זה תשובה ערוכה מכ"ק אאזמו"ר בשו"ת ויען יוסף (ח"ג סי' שכ"ו) שהעלה שם להתיר, ואביא דבריו להלן בעז"ה ואנכי הדל אבנה היתרו ממנו, רק בהיות שדעת מעכ"ת שיש סברא לחלק כפי המציאות של בוילעריס שלנו ממה שדן בו אאזמו"ר וכנ"ל, על כן נבאר הדברים בעז"ה שגם בנידון דידן לא נשתנה הדין להחמיר כפי דעתי הקלושה.

[ובאמת אחר העיון בתשובה שם נראה שדבריו אמורים על אופן שלא היה בוער פיילע"ט תחת המיחם, אלא שנדלק אש חדש לצורך חימום מים קרים הבאים לתוך המיחם, שהרי דן בדבריו שם להתיר איסור מולד אש, [ואף אם נאמר דהיה לו זצ"ל חסרון ידיעה בהמציאות, ובאמת לא היה בהבוילעריס שבימיו חשש הולדת אש חדש, מכל מקום התשובה שערך כתוב להתיר גם באופן זה, דאיכא איסור משום מוליד אש], דז"ל שם בויען יוסף בתוך דבריו (ד"ה אולם אכתי) וידוע דהמיחם של מים חמים מתוקן באופן זה, שכאשר מצטננין ההמים "מתעורר כח העלעקטר ומבעיר אש" וכו', אם כן בלקיחת מים חמים מהמיחם גורם הולדת האש עכ"ל, א"כ נראה מדבריו שדן ממולד אש חדש.

והאמת דלאחרונה יש סיסטעם חדש, דהיינו שאין להם מיחם שמונח בתוכה מים חמים כלל, ונקראת בלע"ז טעני"ק-לע"ס (Tank Less), וכל עת כשפותחין הצינור מים חמים, אז תיכף מתחיל לבעור אש ומחמם המים מיד כרגע. ואפשר כוונתו מע"כ היה לאסור דוקא במיחם שעשוי באופן זה, שאכן זה הוי מציאות חדש, וכמעט ברור שאינו פועל באופן של גרמא, וכמו שאכתוב להלן (אות י") בס"ד. ואין דברינו כאן אמורים על

שלום וברכה למע"כ הגאון הגדול, המאיר לארץ בפסקים הבהירים לקרובים ולרחוקים, זוכה ומזכה את הרבים כש"ת, רבי מנחם מאיר ווייסמאנדל שליט"א - אבד"ק ק"ק נייטרא בעיה"ת מאנסי נ"י.

אחדשהדר"ג בכבוד, הנני בא בכתובים למעכ"ת בענין לפתוח צינור של מים חמים ביו"ט לצורך אוכל נפש וכדומה, ששמעתי מבאי בית מדרשו ושומעי ליקחו דדעת מע"כ לאיסור, וכן שמעתי מרום מע"כ, וטעמו ונימוקו עמו, דאף דמלאכת בישול והבערה מותרים ביו"ט לצורך אוכל נפש, מכל מקום הא קיימא לן בשו"ע (סי' תק"ב ס"א) דאסור להמציא אש ביו"ט, ואפילו לצורך אוכל נפש. וכיון שלאחרונה משתמשים בהרבה מקומות במיחם (בוילע"ר) המבשל המים לצורך המים חמים על ידי כוח עלעקטריק, ואופן פעולתו הוא שאין שם אש דולק בכל עת כלל [כמו שהיו אצל המיחם הישנים שהיה דולק אש הפיילע"ט תמיד, וכשהיה משתמשים עם המים חמים על ידי פתיחת הברז, לא היה גורם שיוליד אש חדש רק שהגדיל האש וכדו', ולפיכך התירו הרבנים הגאונים זצ"ל לפתוח אותו ביו"ט לצורך אוכל נפש, מה שאין כן באותן שבימינו שאין שם אש דולק] רק דהעלעקטריק מולד אש חדש בכל עת שיש צורך לחימום המים, ונמצא דעל ידי שפוחת הברז מים החמים ומוציא מים חמים מן המיחם, על ידי כך נכנס בתוך המיחם מים קרים, ומצטרך לחמם המים ונולד אש חדש בהמיחם, ודבר זה אסור אף לצורך אוכל נפש וכנ"ל. ועל כן דעת מע"כ לאסור לפתוח ביו"ט הצינור של מים חמים.

אמנם לפענ"ד אחר מחכ"ת דאם שיש בה מקום להחמיר, אבל המיקל יש לו על מי

ובאמת יש בזה ב' חששות משום מולד אש, הא' עצם האש שמתחיל לבעור תחת המיחם¹, והב' הוא במה שגורם חיבור כוח עלעקטרי דאסרו האחרונים משום איסור מולד אש, וכמו שמבואר בשו"ת בית יצחק (מפתחות חיו"ד ח"ב סל"א), ושו"ת חלקת יעקב (ח"א סי' נ"א נ"ב, דפו"ח או"ח סי' ע"ג), ושו"ת באר משה (ח"ו קונט' עלעקטריק) ועוד הרבה פוסקים שהסכימו שיש בחיבור עלעקטער איסור משום מולד אש, והיינו או משום דעל ידי חיבור עלעקטער מולד ניצוצי אש ממש, או משום דמולד כח חדש בהלעקטריק².

תוכן דברי אאזמו"ר זצ"ל בשו"ת ויען יוסף בענין זה

(ב) ובזה נבא לענין הלכתא דידן, ואקדים תחלה תוכן דברי אאזמו"ר זצ"ל בתשובה הנ"ל בויען יוסף שמברר שם להתיר מכוח כמה טעמים וסניפים, וזה תוכ"ד בקיצור.

א. שיש לדון דאפשר דלא הוי רק בגדר גרמא, ועיינן שם שמסתפק בזה אם הוי בגדר גרמא או לא [ולהלן נבאר פרט זה בס"ד]. ובדין גרמא יש כמה ספיקות להקל, דידוע שיטת התוס' (ביצה כ"כ ע"א ד"ה והמסתפק, מובא במגן אברהם סי' תקי"ד ס"ק י"ט עיינן

מיחם כזה, רק על אותן שיש להם מיחם גדול שמיכל בתוכה מים חמים. שוב כשפגשתי עם מע"כ אמר לי שאין כוונתו לאסור דוקא מיחם אלו, אלא אף אותן שיש מיחם גדולה.

אופן פעולת הבוילע"ר שעובר על ידי עלעקטריק, וחשש איסור שיש בזה

(א) והנה בתחלה אכתוב מציאות הדבר, איך שבררתי מכמה מומחים תהלוכות חימום המים בבוילער'ס שעובר על ידי עלעקטערי"ק. והוא דהבוילער מלאה תמיד במים שנתחמם במדה מסוים, ובכל פעם שפותח צינור של המים חמים ומוריק ממנו מים החמים, נכנס תחתיו מים קרים לתוכה למלא חסרון המים, והמה מתחממים שם על ידי האש שנדלק שם בהבוילע"ר לצורך חימום המים, אבל לאו בכל פעם שנכנס מים קרים מתחיל לפעול הלעקטערי"ק להדליק האש, אלא שיש בתוך המיחם טערמאסטאט שיש בתוכו איזה מין מתכות או מה שקורין מערקער"י, ואם המים שבמיחם מתקרר על ידי המים הקרים שנכנס בה ובאים למדת חום נמוך, אז נתגדל המתכות או המערקער"י, ועל ידי שינוי המצב של המתכות גורם שיתחברו החוטים של עלעקטרי, ועל ידי כח חיבור של עלעקטרי נדלק האש.

1 וידוע דכל אחרונים אוסרים הולדת אש ביו"ט שנתהווה ע"י חיבור עלעקטריק, כמו שמבואר בשו"ת קרן לדוד (סי' פ' וסי' קמ"ד), ושו"ת לבושי מרדכי תנינא (או"ח סי' צ"א), ושו"ת מהרש"ג (ח"א סוף סי' ס"ד), ושו"ת ויען יוסף (או"ח ח"ג סי' שכ"ז). דלא כמו שרצה המחבר ספר אבן יקרה להתיר, דדעתו דיש כבר כח האש בחוטי עלעקטריק ע"כ לא נחשב הוצאת האש כאש חדשה.

ועיינן בשו"ת ויען יוסף (או"ח ח"ג סי' שכ"ז) שכתב בתו"ד וז"ל ושריא ליה מאריה להגאון בעל יגל יעקב ז"ל (חאו"ח סי' ס"ה) שקיים דברי הספר אבן יקרה מחמת אומדנא שהגאון מטשערנאוויץ [בעל שו"ת אבן יקרה] היה מלומד ומחוכם בטבעיות טפי מיני, כלומר מפני שפסק גם בחכמות חיצוניות, אתמהה וכו'. וכאב שם אא"ז שהיה נוכח כאשר הגה"ק הקרן לדוד זצ"ל כתב התשובה דבספרו קרן לדוד (סי' קמ"ד) ודחה שם דברי האבן יקרה שהתיר להדליק עלעקטער ביו"ט, והקרן לדוד ז"ל קרא אצלו אומן ועובד אצל מכונת העלעקטער, והסביר לו באריכות כל ענין הלעקטער, וסיים שם שגם היגל יעקב לא הקיל למעשה עיי"ש.

2 הנה בדברי האחרונים המצוין בפנים שאסרו חיבור העלעקטריק יש לאסור משום מולד אש, משום אחד מב' דברים הנ"ל א. דעל ידי חיבור העלעקטריק נולד ניצוצי אש, ודבר זה נחשב למולד אש, עיינן בשו"ת ויען יוסף (או"ח ח"א סי' קל"ז) ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' כ"ג), ב. דעצם חיבור כח הלעקטער הוי מולד דבר חדש, ואסור משום מולד, ועיינן בשו"ת בית יצחק (מפתחות חיו"ד ח"ב סל"א) שכתוב כן, וחתנו של הבית יצחק הגאב"ד ריישא ז"ל חולק על הבית יצחק, ודעתו דהולדת כוח הלעקטעריק לא חשיב מולד, כיון שאינו מוליד הנראה לעינים ואינו מושג. ואולם עיינן בשו"ת חלקת יעקב (שם סי' נ"ב או' ו', דפו"ח או"ח סי' ע"ד) שהביא ראייה מדין מולד ריח בבגד דמבואר להדיא לאיסור (ביצה כ"ג ע"א, סי' תקי"א ס"ד) והתם נמי אינו נראה וניכר לעינים, ואפילו הכי אסור.

אש אם הוי מן התורה או לא. ונצטט בקיצור שיטות הפוסקים בטעם איסור מולד אש ואם הוא אסור מדאורייתא, וכפי הנראה מבואר בזה בדברי האחרונים ד' טעמים לאיסור זה, א. הרמב"ם (פ"ד מהל' יו"ט הל' א') כתב בזה וז"ל שלא הותר ביום טוב אלא להבעיר מאש מצויה, אבל להמציא אש אסור, שהרי אפשר להמציא אותה מבערב עכ"ל. ומפרש המגיד משנה [לפי ביאור הט"ז (סי' תקכ"ב ס"ק א')] כוונתו, דהבערת אש הוא בכלל מכשירי אוכל נפש, דדינו שאם אפשר לעשות מאתמול אסור ביו"ט מן התורה (ביצה כ"ח ע"ב), ב. והט"ז (שם) כתב לבאר בשיטת הרמב"ם, דבאמת הוי הוצאת אש בגדר מלאכת אוכל נפש ממש ואינו בכלל מכשירין, ורק דהתורה לא התיר ביו"ט במלאכת אוכל נפש אלא מלאכת יש מיש, כלומר שמתקן דבר שישנו כבר בעולם, אבל מלאכה דעושה יש מאין לא התירה התורה ביו"ט, ועל כן אסור להמציא אש מן התורה, ג. ביאור הראב"ד (השגות שם) הובא בט"ז (שם) ובמגן אברהם (שם ס"ק א') דאסור משום נולד והכנה, והוא איסור דרבנן, ד. טעם הרע"ב (ביצה פ"ד מ"ז) שציין המחצית השקל (שם) לדבריו, דאסור משום מולד דבר חדש ודומה קצת למלאכה, ולשיטה זה נמי לא אסור אלא מדרבנן, וכמו שכתב הפרי מגדים (שם מ"ז סק"א, ודומה למה שאסרו חז"ל (שבת נ"א ע"ב) אין מרסקין שלג עיי"ש, וברש"י שם ד"ה כדי), וכטעם זה כתב השו"ע הרב ז"ל (שם ס"א), ועיין שם שהרב ז"ל הרכיב שיטת הרמב"ם והרע"ב יחד, ומשמע דמפרש כן בדעת הרמב"ם, ודלא כמבואר בדברי הט"ז הנ"ל, נמצא דלפי דעת השו"ע הרב אפילו לשיטת הרמב"ם, אין בזה איסור תורה, ואסור רק מדרבנן.

ולהלכה פסקו רוב הפוסקים דאיסור מולד אש, לא הוי אלא איסור מדרבנן, עיין בפרי מגדים (מש"ז שם) ושו"ע הרב (שם) הנ"ל, וכן כתב בשו"ת פרי השדה (ח"ג סי' ח'), שכן הוא הסכמת רוב הפוסקים וכ"כ בשו"ת חלקת יעקב (ח"א ס"נ או' ו', דפו"ח או"ח סי' ע"ב).

שם) דגרמא ביו"ט מותר. ואפילו להאוסרין גרמא אף ביו"ט (עיין סי' תקי"ד ס"ג, וטו"ז שם סק"ו, מגן אברהם סק"ז), מכל מקום הא וודאי דגרמא לא הוי אלא איסור דרבנן (שבת ק"כ ע"ב), ובאופן שהוא רק פסיק רישא נכמו בנידון דידן שאינו מכוון להוליד האש, אלא דהוי פסיק רישא], מצינו כמה פוסקים (עי' טו"ז סי' שיי"ד סק"ב, ובשו"ע הרב שם ס"ג) שהתירו פסיק רישא באיסור דרבנן [ואפילו לדעת החולקים (מגן אברהם שם ס"ק ה')] ואוסרים פסיק רישא אף באיסור דרבנן, מכל מקום דלמא שאני איסור גרמא דקיל משאר איסור דרבנן, ומותר כשהוא פסיק רישא עיין שם].

ב. ואם תימצי לומר דלא הוי בגדר גרמא, מכל מקום הוי בגדר ספק פסיק רישא, דהא לאו בכל פעם שלוקחים מים חמים מתחיל מיד ההבערה וכנ"ל, רק מזמן לזמן כשמתקרר החום שהעמיד הטערמאסטאט, א"כ הוי בגדר ספק פסיק רישא, שהרבה גדולי אחרונים מתירים בה ובפרט באיסור דרבנן (עיין להלן אות ז').

ג. איסור מוליד אש גופא הוא פלוגתא דרבוותא אם הוי איסור מן התורה או מדרבנן (עיין להלן אות ג'). ונמצא שיש כאן ספק ספיקא להתיר באיסור תורה, דספק אם איסור מולד אש אסור מן התורה. ואם תימצי לומר דאסור מן התורה, מכל מקום אפשר ולא הוי פסיק רישא שהרי הוא רק ספק פסיק רישא, ולגבי האיסור דרבנן יש להתיר משום ספק איסור דרבנן, לכן המיקל יש לו על מה לסמוך אלו תוכן דברי קדשו של אא"ז זצ"ל. ואנחנו בהערותינו נלך להרחיב בביאור דבריו, ולהוסיף עליו עוד צדדים להקל, ויבואר שגם לענין מיחם שלנו שייך כל היתירים האלו.

מחלוקת הפוסקים באיסור מולד אש ביו"ט אם הוא מן התורה, או מדרבנן

ג) ותחילה נבאר בעזה"שית במאי דסיימנא בפלוגתת הפוסקים באיסור מוליד

(ט"ז) ובחלקת יעקב (ח"א סי' נ"א, דפו"ח אור"ח סי' ע"ג).

ונראה דמוכרחים לומר כן שאינו אלא מוליד דרבנן וכמו מוליד ריח, דהנה חתנו של הבית יצחק הגאב"ד רישא ז"ל חולק על הבית יצחק בזה, ודעתו דאין בחיבור עלעקטרי"ק איסור משום מולד כלל, וטעמו דאינו דומה למוליד אש, כיון שאינו דבר הנראה לעין, עיין שם. אמנם לפי מה שנתבאר מדברי האחרונים דנלמד מדין מוליד ריח לא קשה מידי, דהא גם מוליד ריח אינו דבר הנראה לעינים, ואפילו הכי אסור משום מוליד וכנ"ל. על כל פנים חזינן דאינו דומה לאיסור מולד אש דתליא בפלוגתא אם הוי איסור תורה או לא, ועל כרחך אין בזה רק איסור דרבנן. וגם אינו ברור דעת שאר הפוסקים הנ"ל אם אסרו מולד משום כוח חיבור העלעקטריק, ועוד יש לדון בזה.

על כל פנים נתבאר דמולד של העלעקטער מסתבר דלכולי עלמא לא הוי איסור תורה. וכל זה לענין מולד העלעקטריק. אבל בענין מולד אש תחת המיחם, דמולד אש גמור, ותליא בפלוגתא האחרונים הנ"ל אם הוי איסור מן התורה או לא. אבל גם בזה כבר בארנו דדעת רוב הפוסקים דאף במולד אש גופא, לא הוי אלא איסור דרבנן [ולהלן יתבאר דמסתבר דהבערת האש תחת המיחם לא הוי אלא בכלל גורם].

היתר א' דהוי גרמא - דברי גדולי הפוסקים בדרך גרמא לענין חיוב שבת

(ד) ונתחיל בעזה"ש בהיתירים שכתב א"א זצ"ל, היתר הא' דהוי רק גרמא. ויש להקדים שידוע דבדין גרמא לענין מלאכת שבת ויו"ט יש בה הרבה ספיקות בדברי גדולי אחרונים, וסובל אריכות גדול לברר בזה כל שורש הדברים, וכמובן שאין כאן מקומו, רק נבאר בכאן בקיצור מקצת מדברי גדולי הפוסקים הנוגעים לעניינינו.

הנה מצינו בדברי גדולי הפוסקים שלמדו

[עיין עוד בשו"ת כתב סופר (אור"ח סי' ס"ז) שדן בזה, ובשו"ת מגידות לבעל הפרי מגדים (סי' ק"י)].

איסור מולד אש בלעקטריק הוא רק איסור מדרבנן

והנה אף שנתבאר דמולד אש תליא במחלוקת אם אסור מן התורה או מדרבנן, מכל מקום מסתבר לומר דמולד העלעקטריק לכולי עלמא אינו אלא מדרבנן, דהנה מדברי אחרונים (במובא בהערה ב') מבואר ב' טעמים שיש איסור מוליד במחבר העלעקטריק, א' משום ניצוצי האש שנתהווה מכוח העלעקטריק, ובוה נראה וודאי דאינו אלא דרבנן מכח שני טעמים, חדא דהרי אש זה אינו מתקיים כלל, ומבואר בדברי הפרי מגדים (סי' תק"ב מש"ז סק"א) דהמכה בברזל על האבן וניתזין ניצוצי אש אין בזה איסור תורה, כיון דאינו מתקיים כלל, וכן כתב החזון איש (אור"ח סי' נ' אות ט'), [וכעין זה מבואר בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' צ"ב) דהעושה מלאכה בשבת שהולכת מיד לאיבוד, אינו חייב עליו]. אמנם עדיין יש לדון בזה, עיין בשו"ת מלמד להועיל (ח"א סי' מ"ט), ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ב סי' ט"ז אות ט"ז).

ועוד נראה טעם אחר שאין בזה אלא איסור מדרבנן, דהלא מה שנתהווה מזה ניצוצי אש הוי פסיק רישא דלא ניחא ליה כלל, וקיימא לן (מגן אברהם סי' ש"כ ס"ק כ"א) בפסיק רישא דלא ניחא ליה דאיסורו מדרבנן, ועיין בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' כ"ג או' ד') שכתב כן לענין הפעלת עיר קאנדישאן, ועל כל פנים איסור מוליד משום הניצוץ לא הוי איסור תורה.

וכן לענין עצם מולד כח העלעקטריק, משמע מדברי הבית יצחק שם דליכא אלא איסור דרבנן, שמדמהו לדין מולד ריח בבגד (ביצה כ"ג ע"א, סי' תקי"א ס"ד) עיין שם, ומוליד ריח הוי לכולי עלמא איסור דרבנן. ועיין בשו"ת מנחת יצחק (ח"ב סי' ט"ז אות

חמים ממנו נכנס מים קרים להתבשל הוא מעשה דידיה ממש, וכמו שמוכח מדברי רש"י הנ"ל, עיי"ש³.

מיהו כל זה הוא דוקא מה שנוגע לענין איסור בישול ההכל נעשה במעשיו ומכחו, דעל ידי פתיחת הברזא מיד נכנס מים קרים תחתיו להתבשל. אבל לענין שאלתנו לפתוח הצנור ביו"ט הותרה בו מלאכת בישול, ואין אנו דנין אלא על איסור הולדת אש והולדת עלעקטריק, נראה לכאורה דלא הוא בכלל עשייה ואינו אלא גרמא. ואף על פי שנתבאר דכל פעולה שנעשה תיכף מיקרי כח ראשון והוי בכלל מעשיו, ובנידון שאלתינו אפשר שנעשה פעולת ההבערה והולדת האש תיכף ומיד. מכל מקום יתבאר בעזה"י דהאי כללא דכל שנעשה תיכף ומיד מיקרי מעשיו, הוא רק במה שנגרר על ידי פעולתו, כגון גבי בישול מים קרים הנ"ל, דעל ידי פעולה שלו לפתוח ברו המים חמים ולהוריק את המיחם, על ידי זה נגרר שנכנסים תיכף מים קרים תחתיו בהמיחם ומתבשלים שמה. מה שאין כן באופן שאין המלאכה נגרר ישר על ידי פעולתו, רק דעל ידי איזה סיבה נגרם שעל ידי פעולתו יתהווה איזה פעולה או מציאות חדשה, ובפרט בניד"ד כשאין המציאות האש בעולם בשעה שעושה המעשה דהוי בכלל גרמא ופטור. וע"כ במציאות שלנו דידוע דהמים קרים הנכנסים לתוך המיחם אינו פועל שידליק העלעקטריק, רק דהמים קרים הבאים שם גורמים לקרר המים שבמיחם, וכשהמתכות וכדו' שבתוך הטערמאסטאט מרגיש בקרירות המים הוא נתגדל או נתקטן, ועל ידי זה נפעל איזה פעולה לחבר העלעקטריק, אם כן הוי זה רק גורם, ולא מיקרי עשייה דידיה אלא גרמא, וראה מה שכתב בספר יד רמה על מס' סנהדרין (ע"ז ב') דנחשב ד"ז לגרמא, ועיין בשו"ת חלקת יעקב

דין גרמא בשבת מדין גרמא גבי חיוב ניזקין או רוצח המבוארים בש"ס ופוסקים, עיין בס' אבן העזר (סי' שכ"ח) עיין בתשובת מהר"ם שיק (או"ח סי' קנ"ז), ובשו"ת ויען יוסף (סי' קי"ז), ובתשובת חלקת יעקב (ח"א סי' נ"ד, דפו"ח או"ח סי' ע"ו), ושו"ת מנחת שלמה (ח"א סי"י), ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ב סי' ט"ז) שדנו בדבריהם בדין עשיית מלאכת שבת על ידי גרמא, והוכיחו דינם מדינים הנ"ל, [ועיין שם שקלי וטרי בכמה ענינים, בענין שבת זייגער, וגם בענין פתיחת דלת של המקרר שגם כן עובר על ידי פעולת טערמאסטאט ועוד, ובהמשך דברינו נכתוב קצת מדבריהם בענין זה].

והנה הכלל המבוארים בחז"ל בדיני גרמא הוא דכל פעולה אף שאינו מעשיו ממש אלא שנעשה מכחו, תלי' בזה דכל שעדיין נעשה על ידי כח הראשון של האדם חשיבא עשייה שלו ממש, ואינו בגדר גרמא, אבל מה שנעשה על ידי כח השני הוי בכלל גרמא. וכמו דאיתא במס' חולין (ט"ז ע"א) גבי הא מאן דכפתיה לחבריה, ואשקיל עליה בידקא דמיא ומית [פירוש שקשרו לחבירו והניחו אצל הנהר, והפנה המים שבנהר שיעברו עליו, ומת], המחלק התם דאם באו עליו המים בכח ראשון מיקרי מעשיו וחייב, ובכח שני הוי גרמא ופטור. ועיין בלשון רש"י שם (ד"ה בכח ראשון, וד"ה אבל) והמבואר בדבריו דעיקר תליא אם נעשה הפעולה מיד שעשה הוא מעשה דידיה [להפנות עליו המים], הוי כח האדם ונחשב כעשייה שלו, ומה שלא נעשה תיכף הוי גרמא עיין שם. ועיין בתשובת ויען יוסף (או"ח ח"א סי' צ"ז או' ג') שדן בענין פתיחת מים חמין שבצינור בשבת, לענין איסור בישול [שעל ידי שנשפך מים חמים שבמיחם, נכנס במקומו מים קרים ומתבשלים שמה בהמיחם], ודעתו נוטה דלא הוי בכלל גורם, כיון דתיכף בפתיחת הצינור ונשפך מים

3 שמפלפל על פי יסוד זה עם הרב השואל בעל המחבר ספר אמרי המז"ג, דדעת הרב השואל דאינו אלא בכלל גורם, ואזמור"ר ז"ל נוטה לומר דלא הוי בכלל גורם.

קיל מסוף החמה לבוא והוא באופן בשעת שעושה פעולת אין עדיין בעולם המזיק, וצריך שיתהווה מחדש בשעת שעושה פעולתו.

ונלמד מדברי התוס' סנהדרין (שם ד"ה סוף) שכתב כן על הדין דאם השיך בחבירו את הנחש דפטור למ"ד ארס נחש מעצמו מקיא, משום דלא הוי אלא גרמא ואמאי לא חייב משום אשו משום חציו, ותי' התוס' כיון דאין אש בעולם פטור לכו"ע, וכתב א"י ז"ל דבגרמא כזה מותר אף שלא במקום הפסד, כגון המוציא נר ביו"ט במקום שאין שם רוח⁴. וע"כ לענין ניד"ד להוליד אש תחת המיחם שאין עדיין בעולם בשעה שפתח הברז א"כ הוי לכאורה בכלל גרמא זה דשרי אף שלא בהפסד.

עוד בגדר גרמא, - וברין גרמא באיסור דרבנן

(ה) אולם המהר"ם שיק שם בתשובה העיר עוד בזה מדברי התוס' (סנהדרין שם ד"ה סוף), שכתבו דהא דפטור בכפתו במקום שסוף החמה לבוא, הוא דוקא כשלא עשה מעשה גמור אלא שכפתו שם במקום שסוף חמה לבא לחוד, אבל אם עשה מעשה גמור כגון שכפתו בפנים והביאו לחוץ למקום שסוף החמה לבוא, חייב למ"ד אשו משום חציו (בבא קמא כ"ב ע"א), דלהך מאן דאמר חייב גם על מה שסופו לבוא ולהדליק אם עשה מעשה, כמו שחייב על מה שהאש הולך מצעמו ומדליק ומזיק, [כיון שסופו לבא, ועשה בו מעשה]. ולפי זה מסתבר דנידון דידן דומה למעשה גמור, שעל ידי פתיחת הברז נכנס מים קרים בתוך המיחם ומקררים המים שבתוכה, ואם כן אף כשסופו לבוא הוי ליה מעשה גמור.

אמנם עיין בתוס' שכתבו שם לחלק בזה,

(שם) שכתוב לחלק כן לענין פתיחת מקרר בשבת עיי"ש, [ועיין להלן אות ו' מה שכתבנו עוד למעשה בענין זה].

ועיין בתשובת מהר"ם שיק הנ"ל שכתב שם להוכיח מדברי הגמרא במס' סנהדרין (ע"ז ע"א) ד"אמר רבא כפתו [לאדם] בחמה ומת, כפתו בצינה ומת, חייב, כפתו במקום שסוף החמה לבוא, או במקום שסוף הצנה לבוא, פטור". ועל פי זה כתב נמי לחלק בענין שבת, דאם הוא רק בגדר שסופו לבא לא מיקרי מעשיו, ואינו אלא גרמא. וכן מבואר עוד חילוק זה בדברי שאר הפוסקים הנ"ל, [שכתבו דבאמת גם בכפתו בחמה הוי רק בכלל גרמא, שהרי אינו עושה מעשה בידים ממש רק כפתו במקומו והחום בא ממילא, אלא דמרבין מקרא דעל גרמא כי האי חייב, ועל כל פנים בסופו לבוא הוי ודאי רק בכלל גורם].

ונידון שאלתינו נראה לכאורה דדומה לסוף החמה לבוא, דבשעה שנותן המים קרים ליכא חיבור עלעקטעריק, רק שנתהווה ממילא אחר, כך והיינו סופו לבא. והגם דבשורש העלעקטער יש חיבור עלעקטעריק, מכל מקום בשעה שנותן המים קרים ליכא שום חיבור שיפעול על העלעקטעריק שידליק הבוילער, ואם כן דומה לסוף החמה לבא, דהתם נמי החמה הוא בעולם, מכל מקום אינו פועל פעולתו בשעת שכפתו להאדם, והכי נמי בנידון דידן דומה לסוף החמה לבוא, וראי' נכונה לדין זה הוא מהדין המבואר בשו"ע סי' של"ד (סעיף כ"ב) דמותר לכבות אש ע"י הנחת כלי חרס מלאה מים (דע"י שהמים מונחים בהפסק כלי נחשב כמו סוף החמה לבוא, ולא מיקרי מעשיו והוי בכלל גרמא, ועיין גם בחזו"א או"ח סי' ל"ח סק"ג ד'.

ועוד יותר מזה מחדש כ"ק א"י זצ"ל בשו"ת (סי' קי"ז אות ד') דיש גרמא שיותר

4 ועיי"ש שמבאר בזה שיטת המהרי"ל (מנהגים הל' יו"ט, או' ה') שהובא ברמ"א (סי' תקי"ד ס"ג) דמותר להעמיד נר במקום שהרוח שולט כדי שיכבה, אבל אסור להעמידו שם אם כבר הרוח נושב, ולכאורה הרי אף אם הרוח סופו לבוא הוי ליה על כל פנים גורם ואסור, שלא במקום פסידא על כל פנים. ולמה שכתבנו יש לומר דאף המרדכי לא החמיר בגרמא לאסור שלא במקום הפסד, אבל בנידן זה של מהרי"ל דומה לארס נחש למ"ד מעצמו מקיא, כיון דעדיין לא נולד הרוח.

להסתפק בכ"ז אם ישנו כבר בעולם, אבל לענין הדלקת אש תחת הבוילע"ר (שמשום טעם זה אוסר מעכ"ת) נראה דלפי הנ"ל הוא יותר פשוט דלא הוי אלא גורם, שהרי אינו כלל בעולם כשהוא עושה המעשה פתיחת הברז, דומה יותר לארס נחש, וגם הדלקת האש תחת המיחם נחשב יותר לכח השני ממולד של העלעקטרייק, דהטערמאסטאט מדליק חיבור העלעקטריסטי, והעלעקטריק מדליק האש, וגם דאש שמתחת המיחם לא נדלק ברגע שפותח הברז.

ואם כנים דברים אלו שכ"ז לא הוי אלא בכלל גרמא, אם כן אפשר להקל בזה אף לכתחילה, כיון דביררנו דלרוב הפוסקים לא הוי איסור מולד אש אלא איסור דרבנן, וכ"ש במולד אש של הפעלת העלעקטרייק, ובאיסור דרבנן נראה מהפוסקים דמותר גרמא בכל אופן, כמבואר במגן אברהם (סי' רס"ה סק"ב) לענין גרמא באיסור ביטול כלי מהיכנו עיין שם. וכן דן בתשובת ויען יוסף (או"ח ח"א סי' קי"ז אות י"א, וח"ג סי' שכ"ו), להתיר גרמא באיסור דרבנן בצירוף שהוא דבר שאין מתכוין עיין שם דבריו באורך⁶. ובנוסף לזה למה שכתבנו מקודם דגרם שאינו בעולם מותר אף שלא במקום הפסד.

אף האחרונים שאסרו בנידון כזה בשבת, היתרוהו ביו"ט

(ו) שוב עיינתי בדברי שאר הפוסקים שדנו בסברות אלו, בשו"ת חלקת יעקב (ח"א סי'

לפי מה דמצינו (שם כ"ג ע"ב) דאם השיך נחש בחבירו [פירש"י שנטל את הנחש בידו, והגיע פיו ליד חבירו, עד שנכנסה לתוכו ונשכו ומת], דפליגי בה ר' יהודה ורבנן אם חייב עלה, ומפרש בגמרא טעמא דרבנן דפוטרים, משום דסבירא להו דארס נחש מעצמו מקיא, ולא הוי אלא גרמא. והוקשו התסו' שם דלכאורה אמאי לא חייב למ"ד אשו משום חציו. ותירצו דאף למ"ד אשו משום חציו בעי שיהא אש כבר בעולם, מה שאין כן בארס נחש שאינו בעולם כלל בשעה שהשיך הנחש עיי"ש. ואם כן בנידון דידן יש להסתפק אם דומה לארס נחש לרבנן דמעצמו מקיא, דאפשר לומר דכיון דשורש חיבור העלעקטרייק ישנו כבר בעולם, אינו דומה לארס נחש דלא הוי בעולם כלל. אבל מלשון התוס' משמע דהשיך הנחש פטור משום דאין הארס בעיין, ולא דוקא שאינו בעולם כלל. ועיין בתשובת מהר"ם שיק (שם ד"ה אמנם) שדן גבי הערכת זייגער שמדליק אור, ומדמהו להא דארס נחש, וכתב שם בלשונו "כיון שאין האש בכלי בעיין בכלי השעות, אלא שנוולד אחר כך, הוי רק גרמא" עכ"ל. וכן יש ללמוד מדין המבואר בס"ל של"ד (סק"ב) דמותר לכבות אש ע"י כלים מלאים מים ודו"ק, ומשמע מדבריו גם כן דאף על פי שישנו בעולם מכל מקום כל שאין כאן, ואם כן יש לדון גם נידון דידן להתיר אבל עדיין צ"ב⁵.

וכל הספיקות לענין סברת המהר"ם שיי"ק הוא לענין איסור חיבור העלעקטרייק דיש

5 ובעצם דברי המהר"ם שיק שכתב לדמות דיני שבת לדיני ניזקין לענין דחייב בשבת למ"ד אשו משום חציו, דנו בה גדולי האחרונים, דעיין בתשובת מחזה אברהם (להגאון מבראד, ח"א או"ח סי' מ"ב) שדחה דבריו וכתב דאין ללמוד שבת מניזקין בעינין זה, ומה דחזינו בדברי הנימוקי יוסף (שם י' ע"א דפי הרי"ף, ד"ה אשו) דמדמה דין שבת וניזקין אהרדי, שהקשה שם דלמאן דאמר אשו משום חציו היאך שרי להדליק אש או נר בערב שבת והנה דולק והולך בשבת עיין שם. זהו לענין מלאכת הבערה דוקא שכתוב בו בהדיא לאו דלא תבערו אש, ולא בעינן שיהא דומיא דמשכן, מה שאין כן בשאר מלאכות בעינן שיהא דומיא למשכן, ולא ילפינן לה מניזקין עכתו"ד. אם כן לענינינו שאנו דנין רק על הולדת אש, לא אמרינן אשו משום חציו לשיטת המחזה אברהם על כל פנים, וצ"ע. מ"מ דעת הרבה פוסקים לחלוק למדמין שבת לניזקין, כמו שמבואר באבן העזר (סי' שכ"ח), ובשו"ת ויען יוסף (שם), ועיין עוד בשו"ת מנחת שלמה (שם) דמביא ראיות מוכיחות דלא אמרינן לענין שבת אשו משום חציו.

6 וראייתו הוא מגמ' שבת ק' ע"ב דאמרינן כחו בכרמלית לא גזרו, מ"מ מסיק בתשו' שרק בצירוף דבר שאי"מ מותר.

שהטעירסמטא"ט מרגיש הקרירות, וא"כ באופן זה דהוי ספק במציאות כתב א"ז (ח"ג שם) להקל על כל פנים לענין יו"ט (אף דלענין שבת מחמיר בזה).

ובהא נחתין דאיסור מוליד זה, שנגרם על ידי פתיחת הברז מים, והיינו בין מוליד על ידי חיבור עלעקטעריק, ובין מוליד האש שתחת המיחם קרוב הדבר שאינו אלא בגדר גרמא, וכיון דאיסור מוליד לא הוי אלא איסור דרבנן לרוב פוסקים, יש להקל ביו"ט על כל פנים. ואף שלמעשה יש עדיין מקום להחמיר דלא הוי בכלל גרמא, מכל מקום בצירוף שאר הסברות שנבוא בס"ד, שפיר יש לסמוך להקל].

היתר ב' הנ"ל דהוי ספק פסיק רישא

ז) ועכשיו נבא בעזהשי"ת לבאר היתר הב' שכתוב בתשובת אאזמו"ר [ולענ"ד נראה דעל היתר זה יש לסמוך בעיקר להתיר], שהרי זהו ברור דאינו מולד אש חדש בכל פעם שלוקח מים מן המיחם, דרך כשמגיע המים למדת חום נמוך ממה שהוכן הטעראסטאט או מדליק מחדש, וגם הרבה פעמים דולק האש ממילא מקודם, ואם כן באופן זה דינו כספק פסיק רישא, דידוע שנחלקו בזה גדול עולם, הלא הם הט"ז (סי' שט"ז סק"ג) שחידש להתיר בזה, אבל דעת השו"ע הרב (סי' רע"ז בקונט"א ס"ק א') להחמיר בה, אמנם עיין בביאור הלכה (שם ד"ה ולכן יש ליזהר) שגם דעת הרמב"ן (מלחמות שבת י"ט ע"ב דפי הרי"ף) והמאירי (שם מ"א ע"ב ד"ה המיחם) להקל בזה.

ועוד שטעמם של המחמירין (עיין ביאור הלכה שם) החולקים על הט"ז הוא, משום דדינם כספיקא דאורייתא, אבל באיסור דרבנן נראה פשוט דמותר מטעם ספק דרבנן להקל, וכן כתב הביאור הלכה הנ"ל. ואם כן לפי מה שביררנו דדעת רוב הפוסקים דמולד אש הוי רק איסור דרבנן, וכל שכן באיסור מולד של עלעקטריק, א"כ שפיר הוי בכלל ספק איסור

נ"ד, דפו"ח או"ח סי' ע"ו) לענין פתיחת מקרר דגם כן פועל ע"י טעראסטאט, ובשו"ת ויען יוסף (שם סי' קי"ז) לענין ליכנס לבית שיש בו טעראסטאט של חימום הבית, ובסי' קי"ח דן בענין פתיחת דלת מקרר, שכתבו גם כן סברת אלו דהוי רק ככח שני, מכל מקום למעשה לא רצה הויען יוסף לסמוך על סברא זו להתיר, באופן שבשעת פתיחה תיכף ומיד מתחיל הבערה. וכן בחלקת יעקב אף שדעתו מסכים דלא הוי אלא בכלל גרמא, אף על פי כן כתב להחמיר לענין שבת. מכל מקום במסקנת התשובה מסיק החלקת יעקב (או' ט') דרק לענין שבת מחמיר, אבל לענין יו"ט יש לסמוך להקל, כיון דמוליד אש אינו אלא איסור דרבנן, עיין שם עוד טעמים בזה. וכן בתשובת ויען יוסף (ח"ג סי' שכ"ו) הגם שהחמיר לענין שבת וכנ"ל, מכל מקום לענין דין זה לפתוח המים חמים ביו"ט מתחשב לצרף ניד"ד דהוי בכלל גרמא, אף כשיש ספק שמתחיל תיכף הולדת אש עיי"ש.

וגם בשו"ת מנחת יצחק (ח"ב סי' ט"ז) הנ"ל, אחרי שהאריך בבירור סוגית בגרמא נסתפק בדין פתיחת מקרר באופן שיש חשש שידליק תיכף (עיי"ש אות י"ד ט"ו), אבל באות ט"ז שם כתוב דאי הוי רק איסור דרבנן יש לצדד להתיר [ורק בשבת סובר דאיסור מה"ת משום הבערה], וכן הוא דעת המנחת שלמה (ח"א סי' י') להקל בפתיחת מקרר, ואם כן הוא הדין לעניינינו.

ועל כן אף שלמעשה עדיין יש מקום לפלפל, וכמו שנתבאר שיש להסתפק דלמא בדבר שנעשה תיכף לא נחשב לגרמא, וכמו שכתב בתשובות של א"ז זצ"ל (ח"א סי' קי"ז, וח"ג סי' שכ"ו), שמתפק בזה אם הוי גרמא אף לענין איסור מוליד אש [ולא רק לענין איסור בישול]. מכל מקום בנידון דידן שאינו ברור דמתחיל הולדת אש תיכף משנפתח צינור המים, כפי מה שנסתייבר ממומחים גדולים ואמרו דאינו נעשה תיכף ממש רק מתעכב איזה זמן עד

החיים כתב שם שיש להקל באופן שיש מחלוקת בזה, וכן מיקל בזה בספר מאורי אש (ריש פרק א') הובא דבריו בספר הלכות המועדים (פ"ח הערה א'), ואם כן על כל פנים בצירוף שאר התירים הנ"ל, נראה שיש להתיר בנידון דידן, דהכי נמי אי אפשר מאתמול, על כן נראה לצרף סברא זו להתיר לכל הנ"ל.

עוד היתר על פי חידושו של המגן אברהם (סי' תק"א)

ט) עוד נראה דאפשר לצרף להתיר בזה, על פי מה שחידש המגן אברהם (סי' תק"א סק"ג) בענין מה דמבואר התם (סי' דמותר להסיק ביו"ט בכלים שלמים, ולכאורה קשה דלמה לא מיתסר משום איסור סתירת כלים. ומחדש המגן אברהם דאף דוודאי דאיסור סתירה לא הותרה לצורך אוכל נפש, מיהו היינו דוקא כשעושה מלאכת האיסור בפני עצמה, אבל כשמסיק בכלים, כיון שסתירת הכלי נעשה ביחד עם מלאכת היתר ביו"ט לצורך אוכל נפש, דהיינו הבערה, הוא הדין דמלאכת הסתירה נמי מותר⁷. ואם כן הוא הדין בזה יש לומר דכיון דמולד פועל גם כן בישול המים, שהוא מותר ביום טוב, על כן אפשר לומר דמלאכת איסור שנעשה עמו מותר.

[אלא דאפשר לחלק ולומר, דבנידון דידן נעשה המולד אש קודם שמתחיל פעולת הבישול, דאחר שכבר נדלק האש מתחיל הבישול, אבל יש לומר דכיון דמים קרים ניתן להמיחם תיכף כשפותחין הברז, אם כן הוא כאחד נותן המים וכו', דמתחיל הבישול תיכף, אם כן נחשב שנעשה האיסור ביחד עם מלאכת היתר, כן נראה לע"ד גם לצרף סברה זאת להיתירא, והגם דהמגן אברהם הוא חידוש גדול, מכל מקום כיון שיצא מפי השליט מסתברא שיש לסמוך עליו.

דרבנן. והגם שקיימא לן דאין עושין ספק בידים, מכל מקום בנידון דידן שאין מכוין לזה, נראה דלא הוי בכלל האיסור, [ועוד מצרף אא"ז בזה שיטות הפוסקים דפסיק רישא מותר דרבנן], על כן פשוט דשפיר יש להקל בזה.

ואף למאן דאמר דאיסור מולד אסור מן התורה, מכל מקום הא הוי ספק ספיקא להאיסור מן התורה, וכדכתבנו לעיל (אות ב') בשם תשובת ויען יוסף.

עוד צירוף להתיר כיון דאי אפשר מאתמול

ח) ועוד נראה לענ"ד סברא להתיר בזה, דהנה לעיל כתבנו דברי הרמב"ם (פ"ד מהל' יו"ט ה"א) שכתב בטעם האיסור להמציא אש ביו"ט, משום שאפשר לו להמציא מבערב, וביאר המגיד משנה [לפי הבנת הט"ז הוא] הכוונה דדינו כמכשירי אוכל נפש שאפשר לעשות מאתמול. ולפי זה היה נראה לדייק מדברי הרמב"ם, דבאופן שאי אפשר לעשות מאתמול דמותר, וכדין מכשירין שאי אפשר לעשות מאתמול (דמותר רק אין מורין כן, עיין סי' תק"ט ס"ב), וכן כתב באמת בברכי יוסף (סי' תק"ב אות א'), והובא דבריו בכף החיים (שם ס"ק ב'), ובספר זכור לאברהם (אלקלעי, ח"א או"ח אות י'). ועיין בספר מנחת יו"ט (סי' צ"ח אות ק"ג) שהביא דברי הזכור לאברהם בשם הברכי יוסף, וכתב שכן הביא בארחות חיים (סי' תק"ב או' א') בשם ספר הקובץ על הרמב"ם (שם) שהביא כן בשם שו"ת הרדב"ז (לשונות הרמב"ם סוף סי' ק"ג), וכן כתב בשו"ת ארץ צבי.

והנה הגם דמסתימת שאר הפוסקים נראה לאיסור, וכן כתב המנחת יו"ט (שם), ועיין בשו"ת באר משה (ח"ח סי' קס"ו), אבל בכף

7 ועיין בשלחן שלמה (להגאון ר' שלמה זלמן אויערבאך ז"ל, סי' תק"א ס"ד אות ה') דמתיר מטעם זה לעשו ביו"ט אף באופן שיש בזה משום מחיקת אותיות שמוחק האותיות שנושם על הצירועט, כיון דעושה מלאכת מחיקה ביחד עם מלאכה המותרת ביו"ט מותר, עיי"ש.

איסור להשתמש בבוליערם שפועל שתיכף בשלוקחין מים חמים תיכף מתחיל הלעקטריק לעבוד

(*) אמנם אין דברינו אמורים כלל באותן מים חמים שפועל בלי מיחס גדולה (וקורין אותו בלע"ז tank less או Indirect Water Heater), רק תיכף בשלוקחין מים חמים הולך ישר מים קרים לתוך כלי שיש בו מתכות, ומתעורר כח עלעקטערייק"ק תיכף בהכנסת מים קרים ונעשה מחומם ומתבשלים המים, דזה בודאי מה שמתחמם המים על ידי עלעקטערייק"ק יש בו איסור מולד, דלא הוי בכלל גרמא, וגם הוי ודאי פסיק רישא. ובאמת ראוי לעורר על זה, דלאחרונה עושין כן בכמה בתים מין בוילער הזה, ולא שייך בה ב' היתרים הראשונים הנ"ל, דלא הוי גרמא, וגם לא הוי ספק פסיק רישא. ואם כן לא שייך אלא היתרים אחרונים, שצ"ע אם יש לסמוך על זה למעשה.

וכן נכלל בזה מה שנמצא אצל כמה בני אדם בתוך הבית תבשיל בהכיוור ברו שמוכן להוציא ממנו מים שנתחמם היטב וראויין לשתייה, דבהני נמי תיכף בשלוקחים ממנו מים החמים מתבשל מים אחרים תחתיו, וכן כל כלים כיוצא באלו וודאי דאסור ליקח מהם מים חמים אף ביו"ט.

ובזה נסיים הדל ואתן בקשתי לעיין בדברים שכתבתי ואם טעיתי אשמח לקבל תשובה נכונה מרום מע"ב.

וה' יאיר עינינו בתורתו לכיין ההלכה לאמיתה של תורה בלי שום מכשול.

הכו"ח ערב חג השבועות תש"ע לפ"ק.

תוכ"ד

אות א': שיש חשש מולד אש שנולד אש מחדש, הן האש תחת המיחס, והן חיבור עלעקטרייק"ק.

אות ב': תוכ"ד אאזמו"ר בשו"ת ויען יוסף

(ח"ג סי' שכ"ו) בנידן זה להתיר מכמה צירופים, א. דיש צד גדול לומר דלא הוי אלא גרמא, ב. דלא הוי אלא ספק פסיק רישא, ג. דאיסור מולד אש לא הוי איסור תורה לכו"ע הוי ספק ספיקא להתיר.

אות ג': מברר ד' דיעות בראשונים באיסור מולד אש, ודעת רוב הפוסקים דאיסור מולד אש לא הוי אלא איסור דרבנן, וכ"ש מולד אש מכח חיבור עלעקטרייק"ק.

אות ד': מברר גדרי גרמא ע"פ שו"ת מהר"מ שיי"ק ביסוד כתפו בחמה וסוף החמה לבוא הוי בכלל גרמא, וכאן הוא יותר קיל דמותר אף שלא בהפסד כיון שלא היה אש כלל בעולם ע"פ שו"ת ויען יוסף.

אות ה': היתר הנ"ל שייך אף כשעושה מעשה ע"פ שו"ת מהר"מ שיי"ק.

אות ו': אף האחרונים שנסתפקו לאיסור אם נחשב גרמא, מ"מ לענין איסור דרבנן סמכו להקל, וכן משמע מתשובות ויען יוסף, ומשו"ת מנחת יצחק וחלקת יעקב ושו"ת מנחת שלמה.

אות ז': עוד צירף להתיר דהוי ספק פסיק רישא וכ"ש באיסור דרבנן.

אות ח': עוד צירף היתר כיון דאי אפשר מאתמול יש אומרים דדינו כמכשירי אוכ"נ דמותר בא"א מאתמול.

אות ט': עוד צירף להתיר ע"פ החידוש של המג"א בס"י תק"א דמותר לעשות מלאכת היתר אף שבשעת מעשה נעשית ג"כ מלאכה שאינו מותר.

אות י': אין דברינו אמורים כלל להתיר באותן שנקראת Tank less שפועל בלי מיחס אלא בכל עת שפותחין הברו ליקח מים חמים תיכף ומיד בא מים צוננין על כלי מתכות ומתעורר כח עלעקטרייק"ק לחממו ובדבר זה מסתבר דלא נחשב לגורם, וצריך לזהר לכל בית שיש מיחס כזה, ושישאל בזה שאלת חכם איך להתנהג בזה ביו"ט.